Kritika Letterarja

Neżaminaw l-Eżaminaturi tal-"Pronostku Malti 1937".

Ftit ilu ħareġ il-"Pronosku Malti," li aħna ngħożżuh l-aktar għall-konkors tal-poeżijiet bil-malti li jħobb jagħmel kull sena, biex b'hekk iħeġġeġ, iqawwi u jkattar dejjem iżjed il-letteratura tarija tagħna. U dan l-idijal għoli u patrijottiku ta' l-Editur ta' l-Almanakk li semmejna, ma nistgħux ma nfaħħruhx u ma nsebbħuhx kif tabilħaqq jixraqlu.

Iżda, mill-banda l-oħra, jisgħobbina mhux ftit talli ma nistgħux ngħaddu dritt bla ma nieqfu daqsxejn biex naraw u nuru dawk li jidhrulna li huma għiltijiet tassew ċari ta' l-Eżaminaturi ta' Muscat fin-"Noti" tagħhom taħt xi poeżiji, u b'hekk, għad li fuq qalbna, neżaminaw l-Eżaminaturi nfishom. Dan, madankollu, irridu nagħmluh mhux għal ħaġa oħra għajr għall-ġid, ghall-ġieh u għat-tirqim tal-letteratura maltija li illum qabdet ġmielha.

Ngħid għalija, jien li qiegħed nikteb, l-ewwel għilt li jolqotni fin-"Nota" ta' l-Eżaminaturi, huwa — *in genere* — in-nuqqas ta' ħaqq xorta ma' kullħadd li jagħmlu mill-poeżiji. U biex inseddaq kliemi, irrid inġib żewġ eżempji : L-ewwel eżempju tatihulna l-poeżija "F'Ħaġar Qim" ta' Ġorġ Pisani li dehret fil-"Pronostku" tal-1933; u t-tieni eżempju tatihulna l-poeżija "Dejjem..... Qatt!" ta' Karmenu Vassallo (G. C.) li dehret fil-"Pronostku" tal-1936. Dawn il-poeżiji ħadu t-tnejn it-tielet premju: waħda fil-Konkors tal-1933; u l-oħra fil-Konkors tal-1936. Imma l-waħda u l-oħra kien ħaqqhom l-ewwel. U dan qaluh l-aħjar u l-akbar letterati ta' żmienna: Dun Karm f' "Il-Malti" ta' Diċembru tal-1932; u l-Prof. Dun P. P. Saydon f' "Leħen il-Malti" ta' Jannar-Frar tal-1936. Dak qalu għall-poeżija ta' Ġorġ Pisani; u dan qalu għall-poeżija ta' Karmenu Vassallo — li, sa dak in-nhar, kien għadu jħobb jinħeba għall kollox taħt isem b'ieħor. U biex tagħqad, sewwa Ġorġ Pisani u sewwa Karmenu Vassallo ħadu t-tnejn l-ewwel premju fl-istess Almanakk tas-sena ta' wara. Ħaġa din li turi sewwa li l-Eżaminaturi ta' Muscat ma huma xejn ta' ħaqq wieħed fil-fehma li jagħtu tal-poeżijiet ippremjati.

Aħna, il-poëti tajbin tagħna nafu min huma. Biex ma nsemmux il-mejtin, Dun Karm Psaila, il-Prof. A. Cuschieri, Ninu Cremona, it-tabib Rużar Briffa, u Patri Delia, S.J., huma minn l-aħjar u l-ewlenin. U wara dawn naħsbu li joqogħdu tajjeb ukoll Ġorġ Pisani, Nikol Biancardi, Karmenu Vassallo, Arthur V.Vassallo u Ġużè Chetcuti, li għal x'uħud minnhom ħażżew kliem ta' tifħir meqjus iż-żewġ rivisti letterarji maltin li huma

l-aktar ta' min jorbot fuqhom illum. Mhux biss, imma biex ngħiduha kif inħossuha — għax aħna ma tantx inħobbu nlaqalqu u nuru fehmitna minn bejn il-linji — inżidu ngħarrfu li, sa fejn jilħaq ix-xiber tagħna, jidhrilna li minn dawn l-aħħar ħamsa li semmejna, Ġużè Chetcuti aktarx hu ta' min iqisu u jgħoddu aktar bħala prożatur milli bħala poeta. U dan iħossu fih u jistqarru hu n-nifsu.

L-Eżaminaturi ta' Muscat madankollu, donnhom xejn ma jafu b'din ir-rijaltâ mbierka. U bil-fors hekk: għax kieku ma jibqgħux jogħtru kull sena u joħorġu dejjem b'xi ħaġa ġdida minn tagħhom li ġġagħlek l-ewwel tidħak u mbagħad tistmerrha għal kollox Dan in-nuqqas ta' l-Eżaminaturi għarrfitu saħansitra "Leħen is-Sewwa" u ipprotestat kontra tiegħu bil-qawwa kollha fil-ħarġa tat-3 ta' Novembru. Ħaġa li ġġagħalna wisq aktar inqawwu qalbna u nsaħħu kliemna f'kullma qegħdin niktbu. Iżda ma tantx nistgħu niġbduha fit-tul: għax għal "Leħen il-Malti" il-wisa' hu għażiż ħafna. U għalhekk ikollna naqtgħu fil-qasir kemm jista' jkun u ngħarblu ħafif ħafif l-ewwel sitt poeżijiet ta' din is-sena, jew aħjar, in-"Nota" li hemm taħthom.

Ħadet l-ewwel premju l-poeżija ta' Karmenu Vassallo mgħammda "Lit-Tfajla ta' Mħabbti" tfajla li l-awtur ma jafx (għax ma teżistix) u li joħlomha biss bil-fantasija tiegħu ta' poeta bil-lejl u bi nhar—"f'ġuf il-kwiekeb tal-fidda u nar ix-xemx". Jiftaħ imbagħad qalbu magħha u f'żewġ strofi, li jagħmlu ġieħ tassew lill-poeżija ħelwa ta' Artna, juriha u jgħidilha kif ħajjet il-bniedem hi kollha qerq u frugħa *"vanitas vanitatum et omnia vanitas"* u li għaldaqshek aktar xtaq li kieku ma twieled xejn. Iżda minnufih jerġa' lura għax jara li kieku ma twelidx, l-anqas kien jirnexxilu jagħraf u jagħżel il-ġd mid-deni, it-tajjeb mill-ħażin. Jispiċċa fl-aħħar biex igħid li jixtieq mhux ftit li t-"tfajla ta' mħabbtu" tkun tiegħu tassew fil-ħajja u mhux tiegħu fil-ħolm ta' ħsebijietu biss. Għax hekk, f'imħabbithom it-tnejn, jagħrfu l-Imħabba ta' Alla l-Missier li ħalaqhom u ta' Alla l-Iben li fdihom: Imħabba li "ħliefha kollox baħħ u xejn."

Wara dan, tiġi n-"Nota" ta' l-Eżaminaturi, "Nota" li fil-qofol tagħha turi li minn ħażżiżha ma ntebaħ bl-ebda ħsieb filosofiku u teoloġiku li fiha din il-poeżija: għax ħarstu ma tħarketx minn fuq it-tberfil tal-libsa tagħha, u hekk min eżami-naha ma rax ħaġa oħra fiha għajr dak li jgħodd l-anqas—biex ma ngħidux ma jgħodd xejn. L-Eżaminaturi tagħha, fi kliem ieħor, laqtuhom l-*"accidentia"* u ma laqtithomx is-*"substantia"* li hi r-ruħ ta' kull poeżija. U raw fiha, għalhekk, nuqqasijiet biss u ippremjawha mhux għax hi tajba, imma, għax fost il-ħżiena hi l-anqas ħażina! Ħaġa li ddarras lil kulħadd: imqar lil dawk li

ma jifhmux biżżejjed fis-sengħa tal-prosodija tagħna. U bir-raġun. Iżda la darba dan in-nuqqas ta ħaqq'ta' l-Eżaminaturi jarah u jħossu kulħadd, aħna ma rridux nitħaddtu fuqu. Naqbżu għalhekk għat-tieni għilt u nuru għandhomx raġun l-Eżaminaturi jonkella min qed jeżaminahom. Huma kitbu hekk: "It-Tfajla kellha għallinqas tista' tingħaraf mill-versi, u mhux minnota ta' l-awtur. "Fehma żbaljata għal kollox! Jidher li l-Eżaminaturi u la rnexxielhom jifhmu sewwa li dak il-vers hu biċċa tal-Leopardi u l-anqas it-tagħrifa ta' l-awtur! Araw għaliex. L-awtur igħid li t-"tfajla ta' mħabbtu" ma jafhiex, iżda joħlomha biss. Mela t-tfajla ma teżistix rijalment. U la ma teżistix rijalment, m'għandhiex tingħaraf mill-versi. U jekk l-awtur fit-tagħrifa tiegħu kiteb li din it-tfajla hi l-"Għanja Maltija," dan naħseb għamlu biex iħaffef ftit lill-qarrej mit-toqol li jsib fil-poeżija tiegħu li, għax poeżija kbira u ta' fantasija mixgħula sħiħ bit-tbatija jirnexxilu jifhimha. Terġa' l-"Għanja Maltija" hija ħaġa astratta u bla ruħ: u għalhekk iżjed u iżjed ma kellhiex tingħaraf mill-versi. U kieku fejn kienet tkun l-'*imago*?" Fejn kienet tkun l-*idea*? Fejn kienet tkun l-*abstractio*? Il-kelma "ġuf" imtellta tista' tingħoġob u tista' ma tingħoġobx; imma ħadd ma jista' jgħid li mhix użata f'lokha "*omnino et essentialiter.*" Fl-aħħarnett l-Eżaminaturi qalu: "Xi vers iebes hemm ukoll." Għax ma qalux liema hu? Jafu liema hu? Aktarx li lê. Għax kieku kien imisshom jgħiduh ċar u tond.

Wara dan tiġi l-poeżija ta' Ġużê Pesci: " Tiftakar, Żmien?" li ħadet it-tieni premju. Għal dak li hu ħsieb, il-poëżija sabiħa. Għal dik li hi sengħa tal-versi, il-poëżija ma tgħid xejn. Terġa', jekk wieħed jifliha sewwa u jixtarrha kif imiss, għandu jsib li din mhix ħlief biċċa proża ħafifa miksija bil-qoxra tal-poëzija. U għalhekk "Tiftakar, Żmien?" tisfâlna "*substatialiter*", poëżija prożajka jew, aħjar, poëżija taparsi. F'erba' kelmiet il-qofol tagħha huwa dan: "Xbejba ta' għoxrin sena ħelwa u safja: iżda bajdanija u mixruba għax mikula mill-mard tas-sider tmut fil-Connaught ta' l-Imdina. Jerġa' jasal ferħan żmien ir-rebbiegħa' iġib lura miegħu l-ġmiel kollu ta' għeġubijietha: ifawwar kollox bil-ħajja u bit-tbissima tal-hena..... iżda, kiefer, ma jroddx lura lil dik ix-xbejba ta' għajnejha minn lewn il-baħar tagħna". Fejn l-element traġiku jidher *ftit, is-sengħa* tal-versi ma tidher *xejn*; fejn il-ħsieb hu sabiħ, il-qagħda tal-kliem hi kerha; fejn l-aktar tinħtieġ poëżija li tħollok aktar hemm proża iebsa li ddejqek. Imbgħad l-għaxar vers, l-erbatax il-vers, it-tmienja-u-għoxrin vers u t-tnejn-u-tletin vers huma mqanżħin u mġebbdin għal kollox. Aqrawhom u araw. Terġa' dik li tgħid li ż-żmien iwassal rebbiegħa, ma narawhiex ħaġa poetika. U l-verbi intransitivi "sserrep" u "tħaddar" l-anqas jidhrilna li għandhom

jiġu użati bħala verbi *transitivi attivi* kif użahom Ġużè Pesci fid-disa' strofa. Xtaqna nsemmu kollox. Imma l-wisa' ma jippermettihulniex. Paċenzja!

Ngħaddu mela għall-poëżija l-oħra "Iż-Żebbuġ ta' Għawdex" ta' Anton Buttigieg, B.A., li ħadet it-tielet premju u li kien jistħoqqilha tieħu t-tieni, kieku ma kellhiex riħa qawwija tal-"Yarrow Unvisited" u ta' "Mamble," imitazzjoni li ttellfilha ħafna mis-siwi tagħha. Hi l-poëżija tabilħaqq romantika. Iż-Żebbuġ ta' Għawdex hu hekk fil-għoli, li s-sħab donnu jmiss mad-djar; u meta jaħkem ir-riħ mal-kampnar tal-Knisja, tkun ħaġa tal-biża' toqrob lejh: għaldaqshekk "in-nies f'taqliba ħarxa— jitbegħdu mill-kampnar." It-tielet strofa, mbagħad, maħduma tassew bil-għaqal u ftit jonqosha biex tkun tajba għal kollox. Imma r-raba' vers ta' l-ewwel strofa u l-aħħar vers tar-raba' waħda hemm fihom dik l-imbierka *dialefe* li ma jmissiex tkun. "Li niksru mmur ferħan," fl-aħħar strofa, ma hux vers mibni tajjeb għal dak li fit-taħdit malti għandu jingħad b'"*ore rotundo.*" Mill-bqija ma fihiex xi tgħid din il-poëżija ta' Anton Buttigieg.

"Ġiżimin" ta' Marì Meylak, li ħadet ir-raba', mhix poeżija kerha. Dik li hi ħlewwa fiha ma tonqosx. Izda, għad li din il-poeżija tidher maħduma bil-malti, tiswir malti tassew ma fihiex. "Silġiet sħajnin" ma smajnieha qatt. Is-silġ kiesaħ u abjad iva; imma abjad u sħun ma jistax ikun. Il-ftit oriġinalità li fiha ma tagħmelx tajjeb biżżejjed għan-nuqqas ta' rabta li jmissu jkun hemm bejn kull vers u kull strofa.

"Twiddiba" ta' Emmle. Palmier Cecy, li ħadet il-ħames, fiha żewġ terzi minnha proża. Imma lil l-Eżaminaturi għoġbithom. U qalu taħtha: Kienet *aktarx* tieħu premju aħjar, kieku ma kinetx tinħass bosta l-imitazzjoni tal-poëżija ta' Zanella "Religione Materna." Din in-nota m'hi xejn flokha. L-Eżaminaturi ma kienx imisshom iħożżuha dik l-"aktarx." Għax b'hekk urew li huma kienu *jiddubitaw* jatuhiex premju aħjar, kieku din il-poëżija ma kinetx imitata. U d-*dubju* f'min jeżamina, għajb lil l-eżaminatur jagħmel. Terġa', iżjed l-isfel, insibu dan: "Il-versi *aktarx* tajbin." X'inhuma?—nistaqsu aħna lil l-Eżaminaturi.— Tajbin jew ħżiena? F'kelma waħda l-Ezaminaturi stess ma jafux sewwa jekk il-versi ta' Cecy humiex ħżiena jonkella tajbin.

Waslet fl-aħħar is-sitt poëżija ta' Har Jafeh: bettija tifkiriet! U l-Eżaminaturi tawha s-sitt premju meta stqarrewh huma nfishom li *fiha ħafna difetti żgħar*, li *s-suġġett mhux ġdid ġdid* u li *ftit fiha poëżija*. Kontraduzzjoni ċara tabilħaqq. Imma xi trid tagħmel? Qalu li lil Pipa jixirqilha daqsxejn ta' premju. U tawhulha. Min jaf għaliex ? ! Jewwilla ħadu gost ipejpuha ?

Birkirkara, 1936. A. C. M.